

DAGENS FRÅGOR

Den 28 augusti.

Statsfinanser och skattepolitik. Den av årets riksdag fastställda budgeten för 1936—37 ger vid en flyktig granskning ett starkt intryck av statsfinansiell soliditet. Trots betydligt ökade utgifter har det varit möjligt att icke blott balansera den nu aktuella budgeten utan även att göra mycket betydande avskrivningar på krislån och lånemedelsförluster av olika slag. Det totala avskrivningsbehovet vid ingången av budgetåret 1936—37 beräknades till 411,5 milj. kr. Härav utgjorde 116,5 milj. kr. den ännu icke avskrivna resten av de s. k. krislånen, d. v. s. de icke räntabla låneutgifterna för arbetslöshetshjälpen och de statliga arbetsföretag, som i »konjunkturstimulerande» syfte igångsattes under den senaste krisen. En ännu större post utgjorde emellertid den oräntabla delen av statens järnvägars lånekapital, beräknad till 175 milj. kr. För svenska spannmålsför- eningens lånekapital förelåg ett avskrivningsbehov på 67,5 milj. kr. och i kreditkassan av år 1922 återstod en förlust av 27,5 milj. kr. att täcka. Slutligen erfordrades för täckande av lånemedelsförluster, bokförda å riksgäldskontorets avskrivningskonto, en summa av 25 milj. kr. Av dessa 411,5 milj. kr., som utgjorde summan av här angivna avskrivningsbehov, har i den nu fastställda budgeten på en gång avskrivits 135,5 milj. kr., d. v. s. nära en tredjedel. Vad som återstod av krislånen, 116,5 milj. kr., har helt avskrivits. Kassafonden har för detta ändamål fått bidra med 60,5 milj. kr. Resten har bestritts huvudsakligen med skattemedel — inkomsterna av arvsbeskattningen och 7 milj. kr. bilskattemedel. Slutligen bör nämnas att för amortering av den ordinarie statsskulden upptagits ett belopp av 2,5 milj. kr. i budgeten.

Den åsikten har i pressen uttalats, att riksdagen gått längre i dessa konsolideringsåtgärder än vad som rimligen kunde fordras. Man borde ha nöjt sig med något mindre avskrivningar — i fråga om krislånen i överensstämmelse med 1933 års finansieringsplan, som förutsatte en 6-årig avskrivningsperiod — och därigenom kunnat åtminstone undvika att belasta skattebetalarna med den förhöjning av den extra inkomst- och förmögenhetsskatten, som nu har beslutats och varigenom en ytterligare skärpning i krisskatterna skett. Det är alldeles riktigt, att en skattehöjning i år hade kunnat undvikas, antingen genom att konsolideringspolitiken tillämpats något mindre strängt, eller genom att vissa reserver och tillfälliga inkomster tagits i anspråk för budgetens finansiering. Det hade kunnat ske utan avkall på kravet på en sund och stark budget. Men när riksdagen på denna punkt följde finansminister Wigforss kan den icke klandras ur de synpunkter, som från borgerligt och i all synnerhet från konservativt håll anlagts på de senaste årens finanspolitik. Framtiden kommer sannolikt att bedöma denna åtgärd gynnsammare än dagens

kritiker. Om några år redan torde vi få anledning att skatta oss lyckliga över att krislånen icke längre tynga budgeten och att de goda konjunkturerna begagnats för att på en gång lyfta bort så mycket av den nyss genomgångna krisperiodens statsfinansiella belastning. De kvarstående avskrivningsbehoven, vilka nu till största delen hänföra sig till oräntabla investeringar i statsjärnvägarna och till förlusterna på spannmålsregleringen, äro för övrigt så betydande, att man ännu icke kan tala om en tillfredsställande konsolidering, även om läget är oerhört mycket bättre — tack vare konjunkturuppsvinget — än vad man för blott ett à två år sedan vågade hoppas på.

Tillfredsställelsen över att krispolitiken icke medfört den derangering av våra statsfinanser, som många befarade, får dock icke föränleda alltför optimistiska slutsatser om det statsfinansiella läget. Tvärtom finnes anledning till mycket allvarliga bekymmer för den närmaste framtiden. De ha skymtat i årets diskussion om försvarsreformens finansiering — med ännu större skäl kunde de framföras i anslutning till fjolårets beslut om folkpensioneringens reformering, som på ett tjugotal år kommer att stegra statsutgifterna med en 100 milj. kr. De stora automatiska utgiftsstegringarna äro finansministrarnas ständiga bekymmer, och det förefaller icke troligt att en normal ökning av inkomsterna ens under goda konjunkturer skall förslå till att möta den påfrestning, som dels de redan beslutade åtgärderna i stigande tempo medföra för statsfinanserna, dels hotar på grund av förestående, delvis oundvikliga, utgiftsökningar för olika ändamål. Man behöver icke vara olycksprofet för att förutsäga att den dag snart kommer, då uppgiften att klara statsfinanserna kommer att ställa helt andra krav på regering och riksdag än dem, som under de senaste åren vållat mera högljudda än allvarligt kända bekymmer.

Under dessa förhållanden måste skattepolitiken få en allt mera accentuerad betydelse. Årets riksdag avvisade finansminister Wigforss' två förslag till omläggning av den direkta beskattningen och begärde i skrivelse till K. M:t en ny utredning efter riktlinjer, varom åtskillig strid stod under riksdagens sista timmar. Regeringen har i dagarna effektuerat denna begäran genom tillsättandet av 1936 års skattekommitté. De direktiv, som i statsrådsprotokollet meddelats för kommitténs arbete, torde icke föränleda några invändningar; de ge i alla händelser icke stöd för kraven på sådana radikala förskjutningar i skattefördelningen, som i den politiska diskussionen om skattefrågorna på sistone ställts i förgrunden. Därmed är icke sagt, att icke dessa krav kunna komma att aktualiseras under utredningens gång. Den som tagit del av den förre finansministerns uttalanden och förslag kan icke ett ögonblick tvivla på, att han redan har sin ståndpunkt klar och att han som medlem av skattekommittén kommer att hårt driva den skattepolitiska uppfattning, som han, kanske utan större entusiasm från sitt partis sida, sökt göra till en socialdemokratisk reformlinje i skattefrågan. I starkt agitatorisk

Dagens frågor

förenkling återfinner man hr Wigforss' program i hans valbroschyr »Rättvisa skatter». Hans tes är, att skattetrycket är synnerligen orättvist fördelat i vårt land. »Av 600 milj. kr. i egentliga skatter till staten tagas något över 200 milj. ut på den s. k. direkta vägen, i förhållande till inkomst och förmögenhet, medan något under 400 milj. betalas i form av konsumtionsskatter på nästan allt vi förbruka av nyttiga, mindre nyttiga eller t. o. m. skadliga varor.» Hr Wigforss' förslag, som riksdagen avskog »under oklara och inbördes stridiga motiveringar», gick enligt valbroschyren ut på en omläggning av skatten, »som skulle ha tagit ut mera av de rika och mycket välbärgade, men gjort skatten förhållandevis lättare för mindre och medelstora inkomsttagare».

Om någon i våras tvivlade på det valtaktiska och agitatoriska syftet med de framlagda skatteförslagen så bör han vid läsningen av hr Wigforss' broschyr bli överbevisad om sin lättrogenhet. De försåtliga antydningarna om de borgerliga partiernas månhet om de besuttna och deras bristande intresse för de små skattedragarnas bekymmer verka i f. d. finansministerns broschyr så mycket mera osympatiska, som han vid redogörelsen för skattefrågans behandling vid årets riksdag nödgas — visserligen i förbigående — erkänna, att »högerns medverkan till höjningen av den extra inkomstskatten tyder på en något större villighet att ta hänsyn till de mindre inkomsttagarnas intressen, än man kanske haft anledning att förvänta». Men högern och folkpartiet vilja inte utgå ifrån, att den direkta beskattningen måste ytterligare höjas, det är den anklagelse, som hr Wigforss riktar mot dessa partier. Här har hr Wigforss, kanske omedvetet, avslöjat vad som är huvudsyftet för hans egen skattepolitik, nämligen en skärpt direkt beskattning, vare sig den är statsfinansiellt motiverad eller ej. Skatten på inkomst och förmögenhet är för honom icke blott ett medel att skaffa staten nödvändiga inkomster, utan även ett instrument för genomförande av en annan inkomstfördelning i samhället. 1928 deklarerade han öppet denna avsikt; i år är han försiktigare, men tendensen är dock fullt tydlig.

Hr Wigforss' argumentering för åsikten att det indirekta skattetrycket är oskäligt hårt i vårt land bygger på rent orimliga beräkningar av den belastning, som skatterna på sprit, tobak, vin och maldrycker åsamka de mindre inkomsttagarna. Endast på detta sätt kan han påvisa den hårda »konsumtionsbeskattning», som enligt hans tes belastar det svenska folket. Nu är det emellertid känt och vittnat av en opolitisk sakkunskap, att de egentliga konsumtionsskatterna, de som drabba verkliga nödvändighetsvaror, äro lägre i vårt land än i de flesta andra. Det är orimligt att likställa sprit- och tobaksskatter med egentliga konsumtionsskatter. När hr Wigforss gör gällande, att en höjning av sprit-skatten betyder en sänkning av en medelklassfamiljs levnadsstandard på ett sätt, »som skulle göra det omöjligt att fortsätta med talet om att skatten drabbade en lyxkonsumtion», fäller han ett påstående, som skarpast riktar sig mot den nykterhetspolitik, som i höga spritskatter ser ett värdefullt vapen i kampen mot alkoholkonsumtionen. Har han

gjort klart för sig vilka konsekvenser hans resonemang leder till? Vill han förorda en sänkning av spritskatterna, med alla de sociala följdverkningar, som detta kan medföra? Om man följer hans program och höjer den direkta beskattningen för att åstadkomma någon slags teoretisk jämvikt mellan direkt och indirekt beskattning, så bli ju icke därigenom de sociala olägenheter av en hög spritskatt, som hr Wigforss klagat över, på något sätt minskade. Här måste föreligga en lucka i tankegången hos den ivrige förespråkaren av skärpt direkt beskattning. Hela broschyren bekräftar för övrigt iakttagelsen, att även en begåvad man kan, när han blir besatt av en fix idé, göra sig skyldig till ganska otroliga påståenden och slutsatser.

Skattefrågorna bliva i fortsättningen ännu mera än hittills politiska förgrundsfrågor och kräva icke bara uppmärksamhet och studium inom och utom den politiska fackmannakretsen, utan även ett upplysningsarbete på bredare front. Ett värdefullt utredningsmaterial framkommer undan för undan — kommunalskatteberedningen under överståthållare Nothins ordförandeskap kommer helt visst att lämna viktiga bidrag till detta — och småningom mögnar hela det stora skattekomplexet till avgörande. Det är av vikt att detta avgörande icke dikteras av en alltför trång krets av politiska sakkunniga. En reform, som skall kunna bli en bestående grundval för landets skatteväsende, måste noga förberedas i folkopinionen och får icke dikteras av synpunkter, som borde vara främmande för kravet på en rättvis beskattning för tillgodoseendet av ofrånkomliga statsbehov — men icke för ovidkommande politiska syften.

Ny riksdag Valen i Finland äga rum mitt i sommaren (1 juli). Man i **Finland**. börjar ganska allmänt bli ense om att denna tidpunkt icke är särdeles lämplig; särskilt i ett land där jordbruket spelar en betydande roll har det sina svårigheter att bedriva valrörelse under maj och juni månader. Även med hänsyn tagen till dessa förhållanden var striden emellertid i år påfallande matt. De stigande konjunkturerna ha i Finland ej utan rätt skapat en optimism, som på sina håll nästan överträffar svensk opinion före den senaste krisen, och under dylika förhållanden bli de politiska konflikterna gärna en smula dämpade.

Detta oaktat uppvisade slutsiffrorna, vilka som vanligt blevo klara först ett tiotal dagar efter valet, en viss ökning i antalet röstande (från 1,107,823 år 1933 till 1,174,132) och icke obetydliga förskjutningar partierna emellan. 1933 hade den finska högern (samlingspartiet) gått fram tillsammans med det nationella diktaturpartiet, den »fosterländska folkrörelsen», vanligen betecknad med initialerna I. K. L. Tillsammans hade de då förvärvat 187,527 röster; sedan högern nu bestämt — t. o. m. mycket bestämt — tagit avstånd från de forna vännerna, steg den sammanlagda siffran till 218,817, varav 121,341 på samlingspartiet och 97,476 på I. K. L. Övriga partiers siffror blevo (1933 års

Dagens frågor

inom parentes): agrarerna 262,803 (249,758), framstegspartiet 73,865 (82,129), finska folkpartiet 7,376 (13,390), småbrukarna 22,406 (37,544), socialdemokraterna 452,033 (413,551). Svenska folkpartiet noterade slutligen en vacker röstökning, till 131,251 (115,430) och står därmed även i röst-siffror såsom det tredje av riksdagens partier. Till en början troddes det även att svenskarna gjort en mandatvinst, men detta visade sig sedermera bero på misstag vid sammanräkningen. I stället finga de nu nöja sig med att som en extra förtroendeförklaring till sitt parti inregistrera ledaren Ernst von Borns utomordentligt höga personliga röstetal i Nyland. Partiställningen i den nya riksdagen blir som följer: I. K. L. 14 (14), samlingspartiet 20 (18), agrarerna 53 (53), framstegspartiet 7 (11), finska folkpartiet 1 (2), småbrukarna 1 (3), socialdemokraterna 83 (78), svenska folkpartiet 21 (21). Bristen på överensstämmelse mellan röst-siffror och mandatsiffror ligger i öppen dag; sålunda har varje mandat i medeltal kostat framstegspartiet 10,552 röster, medan agrarerna genomsnittligt fått mandat för mindre än 5,000 röster.

Mest tillfredsställt med utgången torde samlingspartiet vara. Brytningen med Lapporörelsens arvtagare, som genomförts under den gamle kloke Paasikivis ledning, har trots alla pessimistiska varningar slagit väl ut, och även om det finska högerpartiets demokratiska sinnelag kanske icke för all framtid är så fast rotat, har dock under årets strider med herr Somersalo och hans trogna sagts och gjorts åtskilligt, som icke på någondera sidan så lätt kommer att glömmas. För I. K. L., som hoppats på en fördubbling av sitt mandatantal, innebär resultatet en svår besvikelse. Ehuru partiet gått fram under parollen »glöm 1918!» och som bevis på sitt förlåtande sinnelag kört fram med f. d. rödgardister som valtalare, har det icke vunnit någon ny terräng, och alltmera besannas det omdömet, att denna rörelse åtminstone under lugna tider icke längre har någon plats att fylla, om den icke till äventyrs överger alla sina gamla traditioner och börjar idka vågmästarepolitik med socialdemokraterna. Den skenbara ökningen i agrarernas röstetal åter beror på vad som återvunnits från småbrukarpartiet; räknas dessa båda som en enhet, kan man konstatera fortsatt stagnation.

Socialdemokraternas frammarsch är betydlig, ehuru den icke fullt motsvarar förväntningarna. Särskilt anmärkningsvärt är, att ökningen i mandatantal synes fortgå stadigt det ena valåret efter det andra, så att partiet nu börjar närma sig siffrorna från tiden före inbördeskriget. Det är icke blott I. K. L. som börjat »glömma 1918»; man skulle bara önska att de svenska fackföreningarna vore lika angelägna om den saken som deras finska kolleger. En nyhet för årets val är att fem svenskspråkiga socialdemokrater blivit valda, och att agitationen i flera kretsar gått ut på att markera socialdemokratiens svenskvänlighet såsom en motsats till svenska folkpartiets påstådda »ljumhet» i språkfrågan.

De största motgångarna ha träffat regeringspartiet; även röst-siffrorna med sin minskning på 10 % tala därvid sitt tydliga språk.

Om orsakerna råda delade meningar, vilka kort efter valet utvecklades i en tidningspolemik mellan statsministerns sekreterare, hr Peltonen, och generaldirektör Cajander, framstegspartiets nuvarande verkliga ledare och sedan gammalt ingen vän av hr Kivimäki. Enligt regeringens mening var det ett missgrepp att såsom nu skedde gå till val på ett helt nytt och oprövat program i stället för att söka slå mynt av det anseende regeringen vunnit genom sin hittillsvarande politik; dessutom borde framstegspartiet ha uppehållit bättre samarbete med de övriga finska borgerliga grupperna, vilka ju faktiskt, ehuru ej till formen, även äro företrädade i ministären. Cajander och partiledningen mena däremot, att just regeringens samarbete med högern skulle ha stött bort många väljare. Detta senare bär dock en stark prägel av efterklokhet och bestyrkes ej heller av de förmodanden man kan ha rätt att göra om röstförlusternas karaktär. Att den tydliga klyftan mellan regering och regeringsparti däremot knappast kan ha tilltalat väljarna, ligger i öppen dag.

För hr Kivimäki är läget under alla förhållanden ganska allvarligt, och trots presidentens förtroende förefaller det knappast tänkbart att hans ministär utan rekonstruktion skall kunna överleva den riksdagssession, som tar sin början i september. Kanske blir det möjligt för honom att förbättra sina direkta förbindelser med samlingspartiet och agrarerna; kanske kunna även svenskarna förmås att återinträda, eftersom universitetsfrågan i början av en riksdagsperiod knappast har samma aktualitet som senare (man kan nämligen räkna med att varje förslag möter tillräckligt motstånd för att göras vilande över nyval; därför erfordras en minoritet om $\frac{1}{3}$). Men det förefaller knappast troligt. Och eftersom såväl presidenten som samtliga borgerliga partier dra sig för att lämna plats för en socialdemokratisk ministär och därmed riskera att stämningen åter skall bli gynnsam för »skjutsningar», förefaller det sannolikast att samlingspartiet eller agrarerna får taga ledningen av en ny koalitionsregering. Av större vikt är frågan vad detta valresultat kan väntas förebåda beträffande det presidentval som skall äga rum i februari. Däröfver råder dock ännu den största tvekan, i synnerhet så länge man icke vet huruvida den 75-årige Pehr Evind Svinhufvud låter ställa upp sig till återval.

Ur rikssvensk synpunkt intressera framför allt två sidor av det nya politiska läget: dels den finlandssvenska folkdelens ställning, dels eventuella återverkningar på Finlands utrikespolitik. Vad beträffar det förstnämnda, synes man utan tvekan kunna konstatera en viss, om också ej alltför betydande förbättring. Det rådande stillståndet i universitetsfrågan kommer visserligen icke svenskarna till godo — universitetets förfinskning kommer mänskligt att döma helt enkelt att ske på smygvägar i stället för öppet. Men den allmänna hetsen mot svenskheten har mildrats, och svenska folkpartiets frammarsch har icke kunnat förfela sin verkan på motståndarna. Ehuru varje närmare samarbete mellan svenskar och socialdemokrater ter sig såsom något ganska osannolikt, måste likväl de senares pronon-

cerat svenskvänliga propaganda anses ha åtminstone en viss symptomatisk betydelse. Slutligen bör här anmärkas, att äktfinskhetens stortaligaste företrädare i riksdagen, professor Heiskanen, denna gång fallit igenom. Fördelen ur svensk synpunkt är diskutabel — Heiskanen hade ett visst agitationsvärde såsom avskräckande exempel — men händelsen kan möjligen tyda på ökad omdömesförmåga hos den finskspråkiga väljarkåren.

Å andra sidan är den vågmästareställning mellan socialdemokrater och finsk borgerlighet, i vilken svenskarna nu komma att befinna sig, djupare sett föga avundsvärd. Socialdemokraterna äro möjligen beredda att i språkfrågan bjuda ganska mycket för att uppnå ett förnyande av samarbetet från den Schaumanska tiden. Men samtidigt riktas på många håll bland Finlands svenskar en vass kritik mot folkpartiets ledning för dess förmenta eftergivenhet mot vänster-elementen och dess oförmåga att uppnå samförstånd med den finska högern. Kritiken riktar sig i själva verket mot förhållanden, som tillhöra ett för åtskilliga år sedan passerat stadium, och förefaller ur den synpunkten ganska orättvis, i synnerhet som det sannerligen icke är svenskarnas fel att samlingspartiets äktfinskhet uteslutit allt samarbete mellan dessa båda grupper. Men det är klart att varje tillmötesgående mot socialdemokratien skulle medföra allvarliga risker för en upplösning inom svenska folkpartiet, som i sista hand endast skulle komma den finska språknationalismen till godo. Det problem, som möter partiets parlamentariska ledning, är sålunda utomordentligt svårlöst, och det blir inte lättare därför att stora delar av den svenska ledande klassen försmå att aktivt deltaga i politiken och föredraga att sköta sina privatangelägenheter och — kritisera på avstånd.

Den skandinaviska orienteringen har genom valresultatet fått både folkets godkännande och en förstärkt grundval, detta trots att frågan knappast spelat någon som helst roll i agitationen. Från början torde denna nyorientering, vilken för rikssvensk opinion måhända kom en smula plötsligt, ha orsakats direkt av militärpolitiska beräkningar. Ehuru den finska statsledningen säkerligen ej gör sig några förhoppningar om att omedelbart få till stånd ett defensivförbund med Sverige, kom man dock småningom till klarhet om att den dittillsvarande politiken, innefattande ett slags tyst garanti för de baltiska staternas integritet, var alltför riskabel och måste övergivas. Valet stod därefter mellan öppen tyskorientering och skandinaviskt samarbete. Att det förstnämnda alternativet åtnjöt starka sympatier inom såväl vissa svenska som — framför allt — finska högerkretsar, är obestriddt. När regeringen i samförstånd med riksdagspartiernas chefer likväl icke slog in på denna väg, berodde det främst på två saker: dels att man hyste farhågor för att Finlands neutralitet vid sannolika krigsfall skulle bli svår att bevara, dels och framför allt på att den rent militärt erbjöd mycket stora svårigheter. Den skandinaviska orienteringen framstod därför såsom en nödvändighet och blev så mycket mera lockande som Finland därigenom befriades från den

förut överhängande faran att indragas i eventuella konflikter söder om Finska viken.

Ur såväl rikssvensk som finlandssvensk synpunkt måste denna utveckling betecknas såsom ytterst glädjande. Den har utan tvivel haft sin stora andel i att språkstriderna något mildrats. Framför allt betyder nyorienteringen dock i åtminstone ett bestämt avseende en utrikespolitisk vinst för Sverige. I den mån det blir klart att Finland behöver svenskt bistånd till skydd för sin neutralitet och sitt oberoende, i samma mån minskas även risken för att oför-siktiga eskapader på den karelska gränsen eller andra utmanande handlingar skola tillåtas äventyra freden. Den västliga orienteringen innebär en garanti för att icke några nationalistiska fantasier skola få utrymme i finsk utrikespolitik. Den blir därigenom en direkt fördel även för Sverige, i det att den befriar oss från en god del av risken för en rysk-finsk konflikt, vilken under alla förhållanden, militärt eller politiskt, direkt eller indirekt, hade måst beröra Sverige. Vårt land har ingen anledning att visa sig angeläget, när det gäller utrikespolitiska engagemang; och för allianspolitik av vare sig det ena eller det andra slaget är den skandinaviska Norden ännu långt-ifrån mogen. Men det bör å andra sidan klart sägas ut, att nyorienteringen i Finlands politik ur flera synpunkter innebär en viktig garanti för freden i denna del av Europa samt ökar möjligheterna att hålla hela den skandinaviska Norden utanför en kommande världsbrand. Att Finland i motsats mot Danmark även militärt är berett att bära sin del av ansvaret, synes i varje fall knappast böra stämna svensk opinion ogynnsamt mot dess delaktighet.

Fullföljandet av denna nordiska politik är i själva verket den viktigaste uppgift, som den nya finska riksdagen har framför sig. Avspänning i språkfrågan är därvidlag av högsta vikt, om den psykologiska grundvalen i övriga nordiska stater skall kunna bli tillfredsställande — hr Nygaardsvolds bekanta blamage torde kunna betraktas som en isolerad företeelse. Men lika viktigt är, att de borgerliga partierna i den nya riksdagen, svenskar som finnar, hålla vakt om landets militära resurser mot eventuella socialdemokratiska attacker.

Sverige och det rustande Europa. De senaste månadernas händelser hava kraftigt understrukt det världspolitiska lägets utomordentligt farofyllda karaktär. Om lösningen av en hotande konflikt ett ögonblick synts bereda mänskligheten någon lättnad, har brandstoff genast hopats på ett annat håll. Knappt hade Londonregeringens undfallenhet undanröjt risken för ett engelskt-italienskt krig och utsikterna börjat te sig något ljusare för en konferens mellan Locarnomakterna för att ordna de genom den tyska aktionen av 7 mars rubade internationella förhållandena, förrän det spanska sorgespelet visade sig vara i stånd att sätta freden mellan stormakterna i fara. Om den tysk-franska spänningen för närvarande — delvis på grund av Frankrikes försvagning under den Blumska regimen — synes något mindre hotande, är den japansk-ryska motsättningen alltjämt oför-

minskad och synes fiendskapen mellan Tyskland och Ryssland alltmer närma sig den intensitet, där ett utbrott blir svårt att förebygga.

Under intryck av denna ständiga internationella spänning har rustningsarbetet runt omkring i världen bedrivits allt ivrigare. Länge hava Tyskland och Ryssland gått i spetsen med de mest fruktansvärda ansträngningar. En kapprustning mellan Japan och För-
enta staterna synes stå omedelbart för dörren och medföra överhängande risker för att läget i Stilla havet bringas i gungning genom befestande av de ögrupper, som på grund av Washingtonfördraget länge utgjort ett militärt vacuum. Varskott av sitt diplomatiska nederlag mot Italien har England begynt en upprustning av gigantiska mått för att taga igen det försummade, och hela den brittiska motorindustrin arbetar för högtryck till flygvapnets förbättrande. Polen strävar efter att skapa de finansiella betingelserna för att hävda sig mot sina bägge till tänderna rustade grannar. Smärre stater i utsatta lägen såsom Schweiz, Holland och Belgien hava icke lämnat någon möda ospard för att i tid se om sina hus.

Sedan de junidagar, då en positiv lösning av vår försvarsfråga i kompromissens tecken nåddes, hava riskerna för Sveriges säkerhet ytterligare vuxit. I och med att den fransk-tyska motsatsen i skärpa trätt tillbaka för den rysk-tyska, tenderar Östersjön alltmer till att bli Europas stormcentrum. Även om de uppgifter om Rysslands kolossala rustningar, som spridas ur ryska och tyska källor, av olika skäl böra upptagas med en viss skepsis, är det tydligt, att herrarna i Kreml under det sista året i allra högsta grad stärkt sina krafter såväl till lands och i luften som på och än mer under Östersjöns yta. Och denna alltjämt pågående kraftanhopnings rent offensiva prägel blir alltmer tydlig. Den nu senast tillkännagivna sänkningen av värnpliktsåldern till 19 år medför en högst uppseendeväckande engångsökning av den ryska armén för den närmaste tiden. Och den har genast fått ett lika uppseendeväckande svar i Tysklands utsträckning av tjänstgöringstiden från ett till två år, en åtgärd, som medför en kraftig utsvällning av det tredje rikets omedelbara slagkraft och på ett hemskt sätt erinrar om åren närmast före 1914. Samtidigt härmed blir tonen i de bägge makternas av de styrande helt behärskade press alltmer ohöljt utmanande. Som klimax väntar man på en höjning av värnpliktstiden i Frankrike till treårig.

Det är ej skäl att trots dessa hotande tecken hängiva sig åt någon desperat Ragnarökstämning och giva upp allt hopp om en fredlig utgång. Ingen makt torde innerst inne vilja taga risken av ett krig, och ingen torde ännu hava fullbordat sina rustningar. Men faran för en katastrof växer alltmer i den tilltagande spänningen.

Ju mörkare läget i Europa ter sig, desto högre ställas kraven på Sveriges försvar. Även om Europas stormakter åter skulle mötas på slagfälten, kan vårt land bevara sin neutralitet, förutsatt att vår krigsberedskap är tillräckligt stark för att avskräcka från försök att kränka svenskt territorium. I det försvarsministerskifte, som äntligen ägt rum, vill man med glädje se en borgen för ett lojalt och

kraftfullt verkställande av riksdagens beslut. Ju mer krigsriskerna hopas, desto starkare ställes kravet, att intet, som är tekniskt genomförbart, försummas, när det gäller att snabbast möjligt uppnå den avsedda högsta försvarsberedskapen. Särskilt riktas blickarna mot det vapen, som jämte flyget har att taga den första stöten vid en neutralitetskränkning. Det är nödvändigt, att den utredning av flotans typfråga, som riksdagen i försvarsbeslutet förutsatte, utan något dröjsmål genomföres, så att ingen tidsspillan uppstår, när det gäller att förnya det alltmer till åren komna fartygsbeståndet. Endast på grund av åldersgränsens plötsliga höjning kan detta bevaras ännu några få år, men redan 1941 faller pansarskeppet »Sverige» ändå för strecket, och dylika ersättningsbyggen äro inga hastverk.

**Brottslingar-
nas ansvar.** Det är en många gånger upprepad sanning, att lagnas ansvar. garna skola stå i överensstämmelse med det allmänna rättsmedvetandet. I stort sett torde den svenska lagstiftningen — vi tänka nu närmast på strafflagstiftningen — på ett lyckligt sätt harmoniera med folkets sunda rättsuppfattning. Vissa diskrepanser äro oundvikliga i en tid av snabbt föränderliga samhällsförhållanden, helst som det hör till god svensk sed att icke låta lagstiftningen som hastverk framspringa ur ögonblickets stämningar; måhända sker dock lagstiftningens nödvändiga anpassning ibland alltför långsamt såsom i fråga om skärpning av straffen för bedrägeri- och försöringsbrott, men att döma av justitieminister Bergqvists uttalande kommer riksdagen antligen nästa år att få mottaga ett regeringsförslag i ämnet. Osäkrare är däremot, om strafflagens *tillämpning* alltid står i samklang med folkets rättsinstinkt. Härvid är det dock icke domstolarnas oväld, som på något sätt drages i tvivelsmål, utan de av sinnessjukläkare förfäktade principerna för bedömande av de brottsliga ansvarigheten. Det är den gamla frågan om straffrihet eller förminskad tillräknelighet.

Om man bortser från villkorlig dom och villkorlig frigivning och vissa andra speciella straffformer, såsom ungdomsfängelser, kan en person, som gjort sig skyldig till grövre brott, behandlas efter fyra olika huvudregler. Han kan i vanlig ordning dömas till fängelse eller straffarbete. Han kan också förklaras mindre tillräknelig utan att därför vara straffri och ådömes då ett lägre straff att avtjänas på allmän straffanstalt eller också intages han till »förvaring» för minst samma tid, som han eljest skulle ha undergått straff, dock minst två år; hans behandling blir i mycket lik fängelsevistelse, men han skall under interneringen göras till föremål för lämplig psykisk vård. Han kan även som avvita eller sinnessjuk förklaras straffri, och undantagslöst blir han därefter omhändertagen, oftast på sinnessjukhus. Han kan slutligen, om han är återfallsförbrytare och avtjänat straff i mer än tio år, interneras på längre, obestämd tid eller på livstid. Grundläggande princip är sålunda, att ingen brottsling skall gå helt fri och att den brottslige före

frihetens återvinnande skall så långt möjligt ha emottagit en sådan behandling, att han åter kan inpassas i samhällslivet. Om riktigheten av dessa principer torde ingen strid kunna råda, och det finnes väl blott en mening om att 1927 års lagar om förminskat tillräkneliga och återfallsförbrytare verkat i god riktning. En av justitieministern be-
bådad utvidgning av lagen om återfallsförbrytare torde endast hälsas med tillfredsställelse.

När samhällsmakten på dessa sätt alltid reagerar mot förövarna av grövre brott, när med andra ord dessa genom att insättas på den ena eller andra anstalten alltid berövas sin frihet, kunde man tycka att allmänheten borde känna sig tillfreds. Det finnes dock fog för att ställa frågan under diskussion. Den allmänna opinionen är nämligen ej fullt belåten. Den reagerar främst i tre hänseenden.

Allmänheten är visserligen ej likgiltig för frågan, på vilken sorts anstalt den brottslige omhändertages, men den fordrar främst att den omhändertagne icke så fort utsläppes, att frihetsförlusten blir för liten i förhållande till förbrytelsen eller att den frigivne åter blir en fara för rättssäkerheten. Även om skäl ej skulle finnas för klagomål över de medicinska myndigheternas handläggning av utskrivningsärenden, gäller dock att »frigivningen» av sådana brottslingar, vilka såsom straffriförklarade remitterats till sinnessjukhusen, icke ankommer på domstolar eller administrativa myndigheter utan enbart på läkareutlåtanden, och det är långtifrån visst, att psykiatrikerns uppfattning alltid kan förstås av allmänheten. I fråga om de förminskat tillräkneliga och återfallsförbrytarna beslutar däremot den av lekmän och läkare sammansatta interneringsnämnden om frigivning, och det torde finnas grund för uppfattningen att denna nämnd snarare handlat strängt än motsatsen.

Den allmänna opinionen har också svårt att förlika sig med att vissa omhändertagna beredas förmåner och friheter, som förbrytel-
sens grovhet icke borde tillåta. Otivelaktigt är det mycket svårt att finna den rätta avvägningen mellan samhällets repression och den lättnad i tvånget, som kan vara önskelig för att successivt göra kriminalpatienten eller den internerade mogen att återinträda i samhällslivet. Härvid kan dock det senare intresset ej få vara det enda avgörande. Nu kan en på sinnessjukhus intagen utom andra friheter få rättigheten att bli en s. k. frigångare, och vad de förminskat tillräkneliga beträffar medger lagen uttryckligen rätt till vissa förmåner, som ej tillkomma vanliga fångar. Icke minst synes en fara här föreligga att de mera välsituerade favoriseras. Hur liten en sådan risk vid tillämpningen än må vara, torde rättsmedvetandet på ingen punkt vara så känsligt som i denna fråga om likhet inför lagen. Det väckte också för något år sedan berättigad undran, att en dam ur högsta societeten, som efter att ha blivit straffriförklarad vårdades på sinnessjukanstalt, under denna tid var synlig — och väl mycket så — på restauranger och konditorier i en landsortsstad några kilometer från ifrågavarande anstalt. Även om dylika tvångslätt-
nader skulle stå i överensstämmelse med lagen, stå de ej i överens-

stämmelse med en allmän uppfattning om vad som bör följa på ett brott av största tragik.

Framför allt har allmänheten svårt att alltid dela psykiatrikernas åsikter i den viktigaste frågan, om den brottsliges ansvar för sina gärningar. När den ene förbrytaren efter den andre antingen utges som icke ansvarig för brottet eller som förminskat tillräknelig och detta inträffar med personer, som före brottets upptäckande betraktats som vanliga människor eller rent av — på grund av mångfalden förtroendeuppdrag — som framstående medborgare, då må man ej förtänka lekmannen, om han ställer sig undrande och spörjande. Denna undran är helt visst icke dikterad av några grymma veder-gällningsmotiv, ty i vårt land ropar ingen på bödeln eller på summariska koncentrationsläger, utan den dikteras främst av farhågan för att ett alltför generöst förfarande vid bedömande av tillräkneligheten måste till slut uppluckra alla vedertagna begrepp om den enskildes ansvar för följderna av brott mot lagarna och samhällsordningen.

Lekmannen hävdar självfallet ej, att fängelsepsykiatrikerna enligt sina uppfattningar om brott och straff handla på ett mindre ansvars-kännande sätt. Något sådant vore otänkbart att förutsätta. Han kan blott konstatera, att psykiatrin ibland kommit i konflikt med allmänhetens åskådningssätt. Han finner ett visst stöd härför redan däri, att meningarna kunna högst väsentligt skifta mellan psykiatrikerna själva om en undersökt persons sinnesbeskaffenhet, ty detta måste styrka honom i den uppfattningen att sinnessjukläkarnas normer äro relativa och därför icke ojäviga. Det är sålunda tydligt, att bedömningsgrunderna ej äro identiska vid Långholmens sinnessjukavdelning och låt oss säga i Malmö. På det förra stället måste uppenbarligen de mest liberala principer förhärska, såsom framgår av följande statistik över undersökta personer under år 1934 och 1935, varvid det sammanlagda antalet bägge gånger råkat vara 100. År 1934 blevo i läkarutlåtandena 68 (54 män och 14 kvinnor) helt straffriförklarade, 31 (samtliga män) förklarade för förminskat tillräkneliga och 1 förklarad helt ansvarig. År 1935 blevo 63 (51 + 12) förklarade straffria, 35 (31 + 4) förklarade mindre tillräkneliga och 2 tillräkneliga. Följaktligen har på Långholmens sinnessjukavdelning under två år icke mer än summa tre av tvåhundra remitterade häktade förklarats tillräkneliga. Siffran är verkligen icke hög. Visserligen torde de flesta fallen redan enligt lekmanuppfattning varit misstänkta, eftersom domstolarna medgivit undersökning av sinnesbeskaffenheten, men ofta måste man väl räkna med att domstolarna utan att hysa någon övertygelse om bristande tillräknelighet dock »för säkerhets skull» i den anklagades och humanitetens intresse velat bringa fallet inför sinnessjukläkarna. Att lagarna kommit att tolkas i mycket liberal anda synes också framgå av det anförande, som dåvarande justitieminister Thyren höll 1927 vid riksdagsbehandlingen av lagen om förminskat tillräkneliga. Hr Thyren yttrade då i första kammaren, att maximum av samtida internater enligt

denna lag ej borde kunna överstiga femtio. F. n. är Norrköpingsanstalten otillräcklig för att bereda rum åt alla dem, som dömts som förminskat tillräkneliga, och ändock vistas där närmare hundra internater. »Maximum» har sålunda fördubblats. Då skillnaden i brottslighet ej kan vara nämnvärd under de nio åren efter 1927, frestas man att draga den slutsatsen, att läkarna och därmed också domstolarna vid tillämpning av lagen överskridit deras mening, som lagen gjorde.

Bland de många synpunkter, som kunna anläggas på dessa svåra problem, kan man icke förbigå den egendomliga känsla hos allmänheten, som hel eller partiell straffrifyklighet av högt betrodda män måste efterlämna. För en tid sedan har sålunda en av de två borgmästare i Östergötlands småstäder, vilka fått utbyta domarsätet mot de anklagades bänk, av den psykiatriska vetenskapen förklarats ej tillräcklig för sina brott. Vad skall folket få för aktning för rättsväsendet, om en domare — därest han nu varit sinnessjuk — opåtalat fått fungera under sådana förhållanden, och vad skall man tro om de domar, som han under sitt förmenta sinnessjukdom avkunnat? När en annan framskjuten, in i det sista betrodde man rätt nyligen förklarades mindre tillräcklig blott intill en viss dag men otillräcklig för senare begångna brott, frågar man sig, om det kan ligga inom psykiatrikernas möjlighet att så noggrant efteråt kunna fixera övergången från ett sinnessjukdom till ett annat; om denna retrospektiva förmåga övertygades f. ö. icke heller domstolen, som korrigerade läkarvetenskapens utsago.

En annan konsekvens av en brottslig ämbetsmans otillräknelighetsförklaring har blivit, att hans bortovaro efter domstolsutslaget för sinnessjukvård blott räknas som sjukledighet. Formellt skulle han följaktligen vara berättigad att efter utskrivning få återgå till sin tjänst. Krav på att återfå sin befattning i en stadskommun reste också — för att taga ett exempel — en sålunda utskrivna försörjningsrådgivare, vilkens otillräknelighet påtagligt hade sin rot i alkoholism. Särskilda arrangemang måste vidtagas för att förhindra något så stötande som att en försörjningsrådgivare ämbetsman finge njuta samma förmåner som en oförvitlig kollega.

För att en brottsling skall bli förklarad straffri eller mindre tillräcklig stadgar strafflagen, att sinnessjukdom skall ha uppkommit »utan egen skuld». Det är möjligt, att uttrycket ej tillerkännes någon större relevans och att sinnessjukläkarna finna upphovet till en psykisk sjukdom värt mindre beaktande än angelägenheten att häva densamma. Rättsmedvetandet accepterar dock icke utan vidare en sådan medicinsk uppfattning. Det vill i det citerade uttrycket se en lagstiftarnes anvisning, att det icke skall räknas helt som oförskyllt, om en person t. ex. genom alkoholism eller allehanda utsvävningar råkar i ett tillstånd, som fött brottet. Icke minst på detta område ruvar faran för att den oeftergivliga regeln om likhet inför lagen antastas. En arbetare har ju sällan vare sig råd eller tid att skaffa sig en massa vanor eller excentriteter, och en torpargumma

kan inte »cocktaila» om förmiddagarna och dricka en massa sprit på lyxrestauranger om kvällarna med neuroser som produkt. Ibland bibringas allmänheten en bestämd känsla av, att normerna vid bedömandet av ansvarigheten ej utgöra ett stöd för individernas sunda självuppföstran och självkontroll.

Vad som gör denna fråga om psykiatrin och brottsligheten så aktuell är infångandet av den bestialiskt ohyggliga Salaligan. Ingen behöver uppmana våra domstolar och myndigheter att sätta säkert lås för dessa förbrytares blivande celler, ty detta ansvar känna myndigheterna varje bön förutan. Nej, farhågor hysas blott för att vissa defekter hos ligamedlemmarna — främst då hos ligaledaren — skola vid den i detta fall obligatoriska undersökningen tas till intäkt för utlåtanden att dessa kallt beräknande, tekniskt förslagna mördare icke skulle ha handlat under tillräknelighet. Något sådant skulle folk aldrig kunna förstå eller det allmänna rättsmedvetandet fördraga. Och det allmänna rättsväsendet är sunt härvidlag. Det kräver icke straffor-mer, som strida mot hela andan i vårt kulturland, det behjärtar alla förmildrande omständigheter när sådana finnas, det vänder sig icke emot en differentiering av brottslingsklientelet enligt samhällets in-tressen, men det reagerar bestämt mot allt pjosk och allt daltande med förbrytare, mot varje utslag av falsk humanitet.

Bokpriserna och I en i alla större tidningar för en tid sedan införd **allmänheten.** annons meddelade ett förlag att av dess årsproduktion en roman utgått i 10,000 exemplar till ett pris av 8:75, en i 8,000 till 8:50, en i 6,000 till 5 kr. o. s. v. För sålunda annonserade 48,000 exemplar romaner hade det svenska folket fått betala 321,250 kr. An-nonsen ger i sin något skrytsamma naivitet en osökt anledning till några reflexioner över en del av de svenska bokförlagens prispolitik, som för närvarande varken är lycklig för förlagen själva eller för den stora läsande allmänheten.

Bokförlagen klaga över att den svenska allmänheten i allt mindre och mindre utsträckning köper böcker. Det är numera bibliotek och bokklubbar, som furnera individen med de färska böckerna. Boken tenderar till att bli en sällsynt lyxvara, som den enskilde endast i sällsynta fall kan kosta på sig. Det måste så vara med den pris-politik, som de svenska förlagen i allmänhet tillämpa. Det är näm-ligen ingen överdrift, om man påstår att den svenska boken icke an-passats efter de i övrigt fallande priserna utan i stort sett står kvar på kristidens prisnivå.

Men även internationellt sett är den svenska boken utan gensägelse bland de dyraste i världen, varom man kan förvissa sig genom en titt i andra länders bokkataloger. Engelska böcker, som både till innehåll och utstyrsel stå över de svenska, äro avgjort billigare. Av skönlitteratur utges i England i allmänhet en första upplaga till ett pris, som något så när motsvarar priset på en svensk roman. Men efter den första upplagan tryckes den engelska skönlitteraturen till ett pris, som vida understiger den svenska bokens, ofta i en enshil-

lingsupplaga — den första upplagans höga pris beror till en del på den förvända engelska samlarmanin på »first editions» och är alltså att betrakta som ett slags bibliofilpris. Den tyska bokhandeln har numera i största utsträckning återgått till normala priser, vida lägre än de svenska. För närvarande utger ett tyskt förlag de stora klassikerna, historikerna och filosoferna, i de yppersta editioner och i vackraste utstyrelse till pris, som den svenska allmänheten icke vågar att drömma om, medan våra svenska klassiker till följd av de höga priserna äro böcker med sju insegel. Man kan inte underlåta en undran, om det icke skulle vara en värdigare uppgift för de svenska förlagen att lämna en del av den moderna skönlitteraturen åt sitt öde och i stället göra den svenska klassiska litteraturen lättare tillgänglig. Det skall dock tacksamt anmärkas, att ett svenskt förlag på sista tiden börjat utge den svenska litteraturens mästerverk i prisbillig upplaga under ledning av bästa kompetenta kraft.

Nu kan man visserligen med rätta invända, att den svenska bokmarknaden är alltför liten i jämförelse med den engelsk- eller tyskspråkiga, för att den skulle kunna tillämpa priser något så när jämförliga med dessas. Det är emellertid ett par omständigheter, som styrker den kritiske betraktaren i hans tro att denna synpunkt icke är den allena avgörande faktorn för bokens pris eller att det icke står riktigt rätt till med de svenska förlagens prispolitik. Danska böcker äro i stort sett billigare än svenska, och norska äro i vart fall icke dyrare, och ändock äro dessa marknaders absorptionsförmåga avsevärt mindre än den svenskas. De svenska förlagen tyckas icke ha kommit att tänka på att en liten marknad icke gärna kan bli större genom att man tillämpar toppriser, men att den kan stimuleras genom lägsta möjliga priser. Det är tyvärr så att de höga bokpriserna i många fall lägga hinder i vägen för allvarliga bildningssträvanden, ty populärvetenskaplig litteratur — historia, litteraturhistoria, nationalekonomi o. s. v. — betingar i allmänhet priser, som icke äro överkomliga för annat än ett mindre privilegierat fåtal. Det kan ur bildningssynpunkt kanske vara tämligen betydelselöst vad en svensk roman kostar, men försvåras spridningen av den i egentlig mening bildande litteraturen över hövan, ha svenska bildningsvårdande organ all anledning att ägna bokförlagens prispolitik större uppmärksamhet än som hittills skett.

Men det är en iakttagelse, som gör betraktaren viss om att den nuvarande prispolitiken icke ens ur förlagens synpunkt låter försvara sig i längden. Det har numera blivit regel, att åtminstone hälften av förlagens produktion efter något år — närmare uppgifter kunna lätt inhämtas i förlagens kataloger — realiseras till en spottstyver av det ursprungliga priset. Detta måste betyda, att boken åsatts ett så högt pris att försäljningen av mindre antal till det ursprungliga priset jämte den summa som inflyter för den realiserade restupplagan täcker förlagets kostnader — man kan ju inte gärna antaga att förlagen äro några välgörenhetsinrättningar. Om förlagen kalkylera på detta sätt, bör det först som sist sägas ifrån, att detta är en förvärd

praxis. Den har numera resulterat däri att man i stor utsträckning uppskjuter med att köpa en ny bok, tills man får den för låt oss säga 25 % av det ursprungliga priset. Man kan gott förstå dens förargelse, som köpt en bok för 12 à 15 kronor och efter något år finner denna säljas i bokhandeln för 2 kr. Riktigare vore naturligtvis att från början åsätta boken ett sådant pris att den vore åtkomlig för en större allmänhet än den som nu köper egna böcker. Bokhandeln skulle därigenom befrias från de ständigt återkommande realisationerna, som för den icke kunna betyda annat än ett irritament, och antikvariatet skulle kunna inskränka sig till försäljningen av verkliga antikvaria. Numera ha även dessa ryckts med av den allmänna realisationsvurmen och ett vetenskapligt svenskt antikvariat kan knappast existera. Allt talar för att bokförlagens prispolitik tages under allvarlig omprövning.

Några, som tröttnat. Det har många gånger sagts, att någon parlamentsleda ej kan upptäckas hos de svenska riksdagsmännen, och onekligen bekräftas detta intryck av fåtalet avsägelser före det stundande valet till andra kammaren. Man kan visserligen icke exakt fastställa antalet avsägelser, ty gränsen mellan frivillig och nödtvungen avgång kan ibland vara hårfin. Dessutom ha alla listor ännu icke publicerats, när detta skrives. I allt väsentligt äro emellertid partiernas slagordningar klara och ge god ledning. Antalet av dem, som avböjt återval, utgör mellan 25 och 30. Siffran är icke hög, då den innebär, att nära nio tiondelar av kammarledamöterna mer eller mindre gärna önska komma tillbaka. I jämförelse med 1932 års val äro de frivilliga avsägelserna i år något talrikare, ty då undanbådo sig blott cirka tjugo återval. Naturligtvis blir den faktiska omsättningen minst den dubbla, beroende dels på mandatförskjutningar mellan partierna och dels på den numera inom samtliga borgerliga partier i system satta listkonkurrensen, varigenom förutvarande riksdagsmäns mandat åtminstone somligstades äro starkt hotade även vid bibehållen mandatställning; inom parentes kan tilläggas, att man ej längre hör några förnäma fördomar mot denna obestridligt förnuftiga, ehuru ibland dock parodiskt genomförda form av personlighetsval. Det normala vid senare val har också varit, att andra kammaren tillförts femtio à sextio nya ledamöter.

Högerpartiet har sedan länge regelbundet haft den relativt största personomsättningen, vare sig orsaken varit många avsägelser eller valmännens ombytlig het, och årets val bildar intet undantag från denna regel. Ej mindre än tretton av de förutvarande representanterna saknas på listorna, varvid dock Gävleborgsrepresentanten major Holmström överflyttas till första kammaren. Bland de avgående märkas de mångåriga lantmannarepresentanterna hrr Olsson i Blädinge (kammarens till levnadsåren äldste) och Persson i Fritorp, prosten Pehrsson i Göteborg, som dock på äldre dar förlorade sin framskjutna ställning från början av 1920-talet, fröken Bertha Wellin, som nedlagt ett synnerligen aktningsvärt arbete under femton

riksdagar, samt jur. d:r Hillgård i Halmstad; den sistnämndes avsägelse är mycket betecknande för svensk folkrepresentations »advokatlöshet», i det att med d:r Hillgård kammarens ende advokat försvinner. Härutöver förlorar högerpartiet två av sina »soumets» — förste vice talmannen Magnusson i Tumhult och landshövding Linnér.

»Tumhults» avgång betecknar på visst sätt en epok. Efter »författningsuppgörelsen» ha inga som han inom högern och som Olof Olsson i Kullenbergstorp inom bondeförbundet uppburit det gamla lantmannapartiets arv och representerat kontinuiteten i svensk bondepolitik. I vår dynamiska tid och bland den nya tidens »kollektivbönder» kände båda sig förvisso litet främmande, ty båda hade det gamla lantmannapartiets »statiska» politik i blodet, och det var säkerligen icke utan ett stort vemod, som »Tumhult» såsom ibland tjänsteförrättande talman fick avsluta sin trettiofyraåriga riksdagsbana med att klubbfästa den »nya» tidens beslut. Det har alltid stått en viss mystik kring Kronobergsrepresentanten, därför att han synts mindre än han verkat. Det fanns t. o. m. en tid, då en känd politiker utanför högern på 1920-talet uttalade sig för att »Tumhult» skulle ställas i spetsen för en borgerlig samlingsregering. »Tumhults» hela lynne har fört honom utanför de positiva och dristiga kraftpolitikernas kategori, men han har ägt en klokhet, som i sitt slag varit ensamstående, en kombinationsförmåga, som endast kunnat härflyta ur en överlägsen begåvning, och en bjudande, i bästa mening aristokratisk värdighet i sitt framträdande, som mindre erinrat om bondeståndet än om riddarhuset. Och dessutom är denne store tigare, som aldrig i kammaren blev fri från rampfeber, i själva verket en orator av ovanliga mått, koncis och klar, mildt ironisk och underfundig, med fint sinne för nyanser och ett herravälde över språket nästan till konstnärlighet.

Landshövding Linnér, som av sagt sig för att mer odelat kunna ägna sig åt sitt läns angelägenheter, har endast fyra år tillhört riksdagen, men han har under denna korta tid satt många spår efter sig. Det torde vara få riksdagsmän, som under den senaste perioden så föga skonat sig som hr Linnér. Hans enastående kännedom om statsförvaltningen och lika enastående arbetsförmåga ha utnyttjats på alla områden, ofta mera för andra frågor än för dem som han såsom utskottsman haft att ta direkt befattning med. Han har visserligen varit en flitig debattör men har uppenbarligen aldrig älskat rampljuset. Sin största tillfredsställelse fann han i »grovarbetet» bakom offentlighetens förlåt. Utan överdrift kan sägas, att andra kammaren i hr Linnér förlorar sin mångkunnigaste medlem.

För det gamla frisinnade partiet var föryngringen det svåraste problemet — den successiva minskningen vid varje val ledde nästan undantagslöst till att blott gamla återvaldes — men i år föreligga hela sex avsägelser i folkpartiet, vilket oavsett valutgången i övrigt medför en relativt större personomsättning än vanligt. Av de avgående har hr Bengtsson i Norup varit den mest kände, och sålunda

har han i tur och ordning beklätt de båda vicetalmansposterna. Som mångårig ledamot av statsutskottets skolavdelning spelade han med sin utslagsgivande röst under årtal stor roll i vårt undervisningsväsens anslagsfrågor. Genom sitt gemyt och sitt saktmod vann han popularitet, men hans styrka låg i en stor habilitet, som överskyldde hans alldagligare skärpa och kunnighet. Två gamla lantmän förlorar partiet i hrr Olsson i Ramsta och Olofsson i Digernäs; den senare, som invaldes redan vid 1899 års val, har haft ett huvud eller bildat ett parti för sig, »den stora vredens» parti, ty han var alltid indignerad, icke minst över skåningar, och hans lika roande som ofarliga krevader skola nog saknas. Ej heller hade partiledningen någon mer läraktig discipel i hr Elof Ljunggren, med vilken riksdagen förlorar den siste i den skara av nykterhetsmän, som kring sekelskiftet dominerade den borgerliga radikalismen och som särskilt vid 1911 års val fyllde kamrarna; hr Ljunggren föredrog t. o. m. att låta sin svanesång i våras bli ett anatema över partipiskan, ett anförande som dock totalt förfelade sin verkan i folkpartiets läger men beredde socialdemokraterna stor hugsvalelse. Två näringslivets män mister folkpartiet i hrr Carleson och Ekman i Göteborg. Det vore oriktigt att säga att dessa tillhört kammarens mer inflytelserika ledamöter, men de ha bägge med stor ambition och vaksamhet deltagit i arbetet, särskilt då hr Carleson, som gärna tagit till orda, alltid kort, konciliant och kunnigt, och som genom sin politiska uppfostran och administrativa karriär besuttit vidsträckta politiska insikter.

Bland bondeförbundets 38 ledamöter i kammaren föreligger blott en avsägelse, från jordbrukaren och f. d. fanjunkaren Pettersson i Broaryd. Detta bekräftar i sin mån den gamla erfarenheten, att en i riksdagen invald jordbrukare finner huvudstaden angenäm som uppehållsort under vintersäsongen. Föryngringen inom bondeförbundet har sedan länge huvudsakligast skett genom mandatvinsternas nya tillsatser.

I det socialdemokratiska partiet föreligger ett tiotal avsägelse, men endast en bemärkt man lämnar arenan, f. talmannen landshövding Bernhard Eriksson. Invald redan 1905, vid 27 års ålder, var hr Eriksson predestinerad att bli ålderspresident, men han avträder nu från politiken av samma skäl som sin kollega på Uppsala slott; alltifrån 1912 tills nu ha också Kopparberglänets hövdingar (hrr Holmqvist, Kvarnzelius och Eriksson) haft sin varelse under halva året vid riksdagen. Vad Albert Engström på sina beryktade hexametrar 1914 skrev om »Bernhard från Grängesberg» — »du är renhjärtad som en nyfödd, och ditt hjärta du bär på din dalasjungande tunga» — gäller nog i mycket ännu: landshövding Eriksson hade visserligen med åren blivit visare, mer realistisk, men sin oförfalskade godhjärtenhet och sitt djupa patos för samhällets mindre lyckligt lottade behöll han riksdagstiden ut. De gamla agitatorstonfallen kunde dock höras i riksdagen även sedan han blivit konungens troman. Samtidigt lämnar den gamle »trädgårdsodlaren» och politiske filosofen

August Nilsson i Kabbarp första kammaren, också han en gång medlem av sin kammares presidium och uppskattad för sin självständighet av alla utom av partivännerna. Med »Grängesberg» och »Kabbarp» försvinna ur riksdagen två av de få kvarvarande representanterna för den generation socialdemokrater, som voro med om det »demokratiska genombrottet». Endast hrr Viktor Larsson och Olof Olsson finnas ännu kvar på skansen, den förre tillbakadragen och grånad, i år pensionerad som bankofullmäktig för att bereda plats för hr Sköld, och den senare visserligen spjånande mot udden men ändock av hr Engberg ställd i skuggan. Branting, Thorsson, Herman Lindqvist, Rydén, Palmstierna, Nils Persson, A. C. Lindblad, Linders, Christiernsson, Sven Persson — alla äro de borta ur livet eller ur politiken, och makten i partiet ligger nu helt hos generationen kring hr P. Albin Hansson, samtidigt som en ny generation skönjes vid horisonten kring hrr Myrdal, Richard Lindström, Vougt m. fl. Eljest ge de socialdemokratiska kandidatnomineringarna en ny bekräftelse åt iakttagelsen, att socialdemokraterna snart få sitt åldersproblem därför att riksdagsmannaskapet blivit ett levebröd för många och hänsynen härtill gjort det svårt för minnesgoda väljare att rata rörelsens gamla trotjänare.

Att ställa någon prognos angående den nya andra kammaren i personhänseende kan knappast nu göras, eftersom ovissheten om vindriktningen vid valet är större än vanligt. Man lägger dock märke till, att kvinnorna efter sin »sammansvärjning» mot männen i vintras här och var bjudits något högre placering på listorna, dock utan att deras antal i den nya kammaren därför läser kunna stiga nämnvärt över den nuvarande siffran fem. Även näringslivets män ha på grund av kristidspolitiken uppenbarligen eftersträvat en förbättrad representation; här och var finnas visserligen nya män ur företagarevärlden på valbar plats, men slutresultatet blir ändock säkerligen rätt magert, delvis beroende på svårigheterna att utanför Stockholm kunna få fatt i framstående människor, som ha tid att ägna halva året åt riksdagsarbete. Det mest observerade nyförvärvet gör andra kammaren genom professor Bagges övergång i enlighet med den politiska tyngdlagen till den folkvalda delen av representationen; för tredje gången på fyra år ställes förstakammarhögern därför inför ett nytt val av kammarledare. Eljest framföras i år i ovanligt stor utsträckning såsom nya på valbar plats personer, vilkas berömmelse koncentrerats till hembygden. Folkpartiet har dock uppställt i respektive län statsråden Ericsson och Bergqvist samt biskop Stadener; bondeförbundet har i sin tur i Malmö, Lunds, Hälsingborgs och Landskrona städer uppställt statsrådet Gynnerstedt. Samtliga dessas val är problematiskt, i ett par fall otänkbart. Vid ett val under 1920-talet uppsatte liberalerna landshövdingarna Stenström, Murray och Mörner, men ingen av dessa visade sig ha en mikroskopisk chans, och historien upprepar sig kanske vid dessa nya försök till kvalitetsförstärkning. Det titelsjuka svenska folket har nämligen aldrig visat någon svaghet för titlar på valdagen.

Polens affärer. Ett egenartat drag hos Polens politiska utveckling särskilt efter 1926 har varit den utslagsgivande roll, som marskalk Pilsudski spelat i statsstyrelsen. Alla viktiga politiska frågor avgjorde i allmänhet icke sejmen, icke kabinettet, ja icke en gång republikens president, utan marskalkens auktoritativa röst. Pilsudski bar länge titeln »statsens överhuvud». Statsöverhuvud var han icke blott formellt utan även reellt, i ordets fulla bemärkelse. Under sina sista levnadsår utövade han emellertid sin makt under den blygsammare titeln generalinspektör, ehuru dennes formella befogenheter icke begränsade sig till arméns organisation och ledning. Skandet utav en slagfärdig armé för det återuppståndna Polen utgjorde huvudpunkten i marskalkens program. Man torde knappast missta sig, om man säger, att Pilsudskis makt nådde sin höjdpunkt i hans politiska testamente, i vilket han till sin efterföljare som generalinspektör på livstid utsåg divisionsgeneralen Rydz-Smigly. Rydz-Smigly intar nu ock en särställning i Polens styrelse precis som hans mästare och vän Pilsudski. Anmärkningsvärt i detta hänseende är den skrivelse, som ministerpresidenten Skladkowski låtit sända de olika ministeriernas ressortchefer och som bekantgjordes i mitten av juli. Däri heter det varken mer eller mindre än att Rydz-Smigly »enligt statspresidentens vilja bör betraktas och aktas som Polens efter presidenten förste person»; vidare att Smigly skall anses »som den av Pilsudski utpekade förste försvararen och skyddaren av staten och som presidentens förste medarbetare i ledningen av statskicket». Härigenom utgör i ämbetsmannahierarkien icke ministerpresidenten utan generalinspektören den närmast presidenten stående. Icke mindre intressant är ministerpresidenten Skladkowskys meddelande den 4 juni i sejmen, att han hade övertagit sitt ämbete som ministerpresident »på statspresidentens och generalinspektör Rydz-Smiglys befallning».

Den karriär, som marskalkens efterträdare gjort, tilldrager sig intresse. Edward Rydz-Smigly föddes den 11 mars 1886 i Brzezany, Ostgalizien. Han genomgick gymnasiet i Krakau och studerade vid konstakademien därstädes; samtidigt åhörde han föreläsningar vid det jagelloniska universitetets filosofiska fakultet. Under studentåren blev han medlem av den av Pilsudski grundade skytteorganisationen och besökte dess officersskola, vilken han genomgick med utmärkelse. I början av 1914 verkade han i Lemberg som ansvarig utgivare av skytteorganisationens tidskrift »Strzelec» (Skytten). I skickesediga augusti 1914 blev Rydz-Smigly utnämnd till kommandant för Lembergs avdelning av skytteorganisationen och kort därpå till kommandant för III. bataljonen. Den forne konstnären blev helt och hållet soldat. Han utförde vid fronten de svåraste uppdrag. När Pilsudski i juni 1917 häktades av den tyska militärförvaltningen, övertog överste Rydz-Smigly ledningen av den hemliga polska militärorganisationen. Han fyllde denna uppgift med stor framgång. Efter sin frigivning i november 1918 fann Pilsudski i denna organisation en god grundval för den framtida polska armén.

Dagens frågor

Efter Polens oavhängighetsförklaring verkade Smigly, som under tiden befordrats till general, på ett framstående sätt vid uppbyggnaden av den nya polska armén. När polsk-ryska kriget utbröt, återfanns Rydz-Smigly naturligtvis i spetsen för sin armé. I ett synnerligen kritiskt ögonblick, vid den polska arméns sammanbrott, utsåg Pilsudski just Rydz-Smigly till kommandant för den vid floden Wieprz bildade »stötarmén» med uppdrag att hindra den röda arméns fortsatta framrykning. Planen lyckades, och ryssarna måste anträda återtåget.

Under de följande åren arbetade Rydz-Smigly på arméns upp- rustande. Han följde härvid marskalkens direktiv och förenades med honom i en intim vänskap. Från och med 1926 har han varit Pilsudskis närmaste militära medarbetare.

Sitt inträde i den aktiva politiken kungjorde Smigly genom sitt uttalande till legionärerna den 24 maj i år uti Warschau. Däri fordrade han »folkviljans organiserade ledning». Men staten kunde enligt hans ord blott organisera, när folkets vilja leddes efter en strängt enhetlig plan. Programmet just nu vore försvarandet av staten, som i sig inneslöte folklivets alla områden.

Om generalinspektörens världsåskådning gå meningarna i den polska offentligheten isär. Många påstå, att han blivit sina liberala åskådningar från ungdomstiden trogen; andra däremot hysa den uppfattningen, att han företräder den totala statens idé. Denna diskussion har mest en akademisk prägel. Men den vinner ändå ett aktuellt intresse i sammanhang med frågan om den polska statens väsen över huvud, vilken alltid åter och åter upprepas. Tvivelsutan intar Polen en särställning, som gör att man varken kan räkna det till de demokratiska eller till de fascistiska staterna. Till skillnad från den fascistiska doktrinen tillåter den polska författningen existensen av en politisk opposition; icke blott »statspartiet» utan även andra partier kunna göra bruk av de politiska fri- och rättigheterna. Å andra sidan förnekar den polska politiken de demokratiska principerna, och ej heller har det parlamentariska systemet fått tillämpas. Tvärtom är, som redan framhållits, det personliga elementet av avgörande betydelse för statsledningen. Förvisso är militären i Polen mer än i andra länder en faktor av första ordningen. Sålunda har den polska regeringen i dagspressen ofta skyltat under begreppet »översteregeringen». Likväl vore det felaktigt att beteckna Polen som ett land med militärdiktatur, detta redan av den enkla anledningen att en sådan diktatur vore oförenlig med politiska och statsborgerliga frihetsrättigheter. Man får icke glömma, att den polska armén uppstått ur legionärernas breda folkrörelse, vilken genom sin kamp gjorde Polen fritt. Och enär det övervägande flertalet av folket deltog i denna rörelse, kan man icke förundra sig över, om den unga statens politiska ämbetsmän för det mesta rekryterades från militären. Mentaliteten från den nationella befrielsen, som enligt sin natur bar en militär prägel, har fortlevat och är fast förankrad i statslivet.

Av aktuellt intresse är frågan, huruvida det officiella samförståndet mellan den polska republiken och det nationalsocialistiska Tyskland bör tolkas, som om den offentliga meningen i Polen skänkt sitt förtroende åt nationalsocialismens fredsförsäkringar. På denna fråga kan man nästan med bestämdhet svara, att man antingen betraktar fördraget med Tyskland som ett »oundvikligt ont», i vilket man tillfälligtvis måste finna sig, eller bestrider dess ändamålsenlighet över huvud. I den polska pressen diskuteras dock livligt återgång till den tidigare franska orienteringen. Med hänsyn till dessa uttalanden erhåller den franske generalstabschefen Gamelins besök i Polen och Smiglys återvisit i Paris en politisk betydelse av största räckvidd. Beaktas bör också uppgiften, att Polen hos Frankrike nyligen sökt ett större lån för rustningsändamål. Man kan med all sannolikhet antaga, att Polen genom de nya rustningarna vill befästa sin säkerhet ej blott mot öster utan också mot väster. Detta säger ganska mycket, om hur Polen uppfattar vänskapsfördraget med Tyskland i fall av fara.

I verkligheten bereder den västlige grannen ofta Warschau stora bekymmer. Ett tydligt exempel härpå är Danzigfrågan, som senast aktualiserades i början av juli i år. I samförstånd med Berlin hade presidenten för Danzigs nationalsocialistiskt regerade senat, Greiser, gjort en framstöt mot Folkförbundet med kategoriskt krav på upphävandet av protektoratet över fristaden. Vid ett samtal med en representant för Daily Express förklarade Greiser, att han »vore färdig med N. F.». Med andra ord, han skulle ignorera Genève och dess kommissarie i Danzig, Mr. S. Lester. Senaten övergick från ord till handling; den upplöste oppositionspartierna och satte de politiska friheterna ur kraft. Greisers uppträdande i Genève och senatens aktion ge vid handen, att Danzig helt kommit i Det tredje rikets farvatten. Och även om den formella anslutningen till Tyskland tillsvidare uteblir, så ger dock den nya kursen Polen orsak till allvarliga farhågor. Polen har det största intresse av status quo; utvidgandet av det tyska inflytandet på Weichselmynningen, de viktigaste järnvägslinjerna vid den baltiska kusten och Danzigs hamn skulle betyda en kränkning av Polens rättigheter och skapa ett osäkerhetstillstånd vid Östersjön för landet. Det är därför mycket begripligt, att Greisers uppträdande mot N. F. framkallat väldiga protestmöten i Polen. Efter långa förhandlingar har det lyckats polska utrikesdepartementet att klarera tvistefrågan så långt denna har avseende på förhållandet till Polen. Greiser har avgivit försäkran, att Polens rättigheter i Danzig icke skola antastas. Vad Danzigs förhållande till N. F. beträffar, betecknas detta som en angelägenhet mellan fristaden och Genève. Man kan dock lämna därhän, om detta resultat kan anses som en rationell lösning.

Polen är ett agrarland, och jordbruket genomgår sedan flera år tillbaka en svår kris. Enligt officiell förklaring från en polsk minister har jordbrukarnas nöd fått en förskräckande karaktär; i många områden är eländet nästan gränslöst. Bondeoroligheter och lantarbetar-

strejker ha under de sista månaderna hört till dagordningen. Utomordentligt stor är arbetslösheten i Polen. Vidare är Polen en stat, bestående av flera nationaliteter: judar, ukrainare, tyskar, ryssar o. s. v. bilda ansevärd minoriteter, vilkas nationella och ekonomiska aspirationer icke alltid kunna bringas i samklang med den officiella politiken. I den förhandenvarande krisen med dess stora överskott på arbetskraft på alla områden känna minoriteterna sig lätt tillbakaträngda och tillbakasatta.

Regeringens ekonomiska program torde kunna sammanfattas i följande huvudpunkter: minskning av arbetslösheten, förstärkning av den industriella produktionen, uppnående av budgetjämvikt och värnande av penningstabiliteten. Av redan genomförda åtgärder kan nämnas valutakontroll. För att hindra kapitalflykt till utlandet ha utfärdats förordningar, enligt vilka man icke får utföra mer än tvåhundra zloty. I syfte att minska nöden i åkerbruksdistrikten ägnar regeringen särskild uppmärksamhet åt en jordreform. Ävenså bör erinras om att regeringen understött den judiska emigrationen. Främst bland alla uppgifter står dock, som redan anmärkts, militärprogrammet, vars genomförande Rydz-Smigly påbörjat. Polens försvarsbudget belöper sig för närvarande till 34 % av republikens totala utgifter. Denna procentsats anses dock icke nog. En stegring av militärutgifterna förutses. Liksom de flesta andra länder i Europa står dagens Polen i upprustningens tecken.

Lärdomshistoriens renässans. Ärkebiskop Eric Benzelius d. y., säger Gjørwell, »innehaver första rummet ibland alle framfarne

svenske lärde. Hans mångfaldige och tillika grundelige kunskaper intyga detta. Vad en Johannes Schefferus i den svenska lärdomen införde, nämligen lärdomshistorien och granskningen, det utförde en Eric Benzelius för sin tid i all dess höjd.» Eftervärlden har på denna punkt i allo givit den flitige och entusiastiske bibliotekarien rätt. Eric Benzelius' insats i den svenska forskningen är av epokgörande beskaffenhet, om än ogynnsamma omständigheter tyvärr fogade så att allt för många av hans betydelsefulla uppslag ej buro den frukt som man haft anledning att hoppas. Men i fråga om det ämnesområde som låg Gjørwell särskilt om hjärtat, lärdomshistorien, kom han verkligen att inaugurera en länge kvarlevande och för den svenska vetenskapen ovärderlig tradition. Som helt ung bibliotekarie (han hade ännu ej fyllt trettio år) begynte han (år 1704) att på biblioteket föreläsa över den lärda litteraturens historia, »och gav anledning», som han säger i sin självbiografi, »att jämte själva böckernas visande lära känna deras förtjänster och fel». Detta var något nytt i den dåvarande svenska universitetsvetenskapen, som eljest i regel både till material och synpunkter begränsades av en alltför trång horisont. Vad Eric Benzelius syftade till var att i vårt land vinna terräng för den forskning, som han under sina långvariga utländska resor blivit förtrogen med, nämligen studiet av vetenskapernas all-

männas utveckling i dess inre sammanhang, de olika specialgrenarnas inbördes relationer, möjligheten att genom material från det ena området rikta det andra och problemet om att nå fram till en stor syn-tes av det mänskliga vetandet i dess helhet. Betecknande för vidden av hans vetenskapliga intresse är att han, som till hela sin läggning var humanist, historiker och paleograf, i sin självbiografi särskilt skattar sig lycklig att hava kunnat bidra till att matematiken på nytt blev föremål för intresse vid Uppsala universitet. »Medan min omsorg var», säger han, »att väl anförda de unge herrar, som voro under min inspektion, drog jag efter hand deras hug till mathesin, då ock deras private præceptores skaffade sig bättre insikt däruti; och så begynte studia mathemathica sticka upp huvudet». Hans ledande synpunkt var det organiska sammanhanget inom allt mänskligt vetande, och det var honom, som dock själv var en grundlärd specialist, särskilt angeläget att ordna universitetsundervisningen så att både *docentes* och *discentes* ständigt hade de stora ideella sammanhangen för ögonen.

I Benzeliuss' anda fortlevde den svenska lärda traditionen ganska länge, om än ej oanfäktad. Ty det adertonde århundradets forskning, som visserligen hos oss länge bibehöll kontakten med barockperiodens massiva lärdomsprogram, kom dock så småningom under inflytande från den mondäna hov- och storstadskulturen, och därmed begynte arvet från fordom allt mer och mer att komma i vanpris. Hovkavaljerernas värdesättningar blevo bestämmande, man önskade framför allt en elegant, formsäker och lättillgänglig framställning, och om resultaten bekymrade man sig mindre, blott de ej kommo i närheten av vad som på tidens språk kallades »gräl». Den experimentella naturvetenskapen med praktisk syftning blev tidens favoritämne, och den äldre periodens ansträngningar att fatta forskningen som en enhet ringaktades. »Man berättar», säger Samuel Ödmann, »att framlidne Kanslie-Rådet Ihre (den store språkforskaren) date-rade all solid kunskaps avtagande ifrån Linnés botaniska excursioner.» Förut hade den klassiska traditionen dominerat, nu blev det naturvetenskapens tur att stå i främsta rummet. Resultatet av denna inbördes tävlan, skärpt av de djupgående motsättningarna i tidens sociala struktur (hovet och stadskulturen mot universiteten), blev att tanken på vetenskapens enhet så småningom helt förflyktigades. Under romantikens period i början av det nittonde århundradet gjordes ett nytt försök att ånyo knyta till det lösta bandet dels i Schellings naturfilosofi, dels ock i det stora Hegelska försöket att nå fram till en universell syn-tes av det mänskliga tankearbetet, men initiativet, hur storslaget det särskilt för Hegels vidkommande var, blev dock icke av bestående betydelse. Naturforskningen sade upp bekantskapskapen med humanismen och gick framdeles sina egna vägar, kring-jublad av en världsbifall och viss om att för all framtid kunna reda sig på egen hand.

I våra dagar har emellertid läget på den lärda fronten helt och

hållet förändrats. Specialiseringen, som förr höll sig åtminstone till större grupper och enheter inom vetenskapen, har numera drivits därhän att man ej längre tror sig om mera än att kunna behärska ett litet avgränsat område inom en grupp av problem inom en vetenskap. Men som en följd av detta faktum, som hotat hela det vetenskapliga livet med en slags andlig sterilisering, har ånyo framträtt medvetandet om att en förnyad utvecklingshistorisk sammanfattning av forskningen under gemensam och enhetlig synvinkel är ett ofrånkomligt behov. Talesmän för denna åskådning ha framträtt i olika länder, i Frankrike, Italien, England och icke minst i Amerika, där överhuvud taget de stora vetenskapliga problemen mångenstädes angripas med en anmärkningsvärd friskhet och självständighet. I Sverige har denna åskådning fått en energisk företrädare i Johan Nordström, vilken sedan 1932 bekläder en genom enskild donators framsynta frikostighet skapad professur för lärdoms- och idéhistoria vid Uppsala universitet, Claes Annerstedts och Henrik Schücks lärosäte. I klar uppfattning av det stora ansvar, som hans ställning ålägger honom, har Johan Nordström icke inskränkt sig till att verka blott inom den krets av studenter som samlas framför hans kateder; han har även velat slå ett stort slag för själva den princip han i sin egenskap av akademiker företräder och kring sitt forskningsprogram samla hela den krets av bildningsintresserade svenskar, för vilka det lärda arbetet icke tar slut med examen. Bärare av detta program är det på hans initiativ stiftade Lärdomshistoriska samfundet, som för icke länge sedan utgivit sin första publikation, årsboken *Lychnos*, en ståtlig volym på mer än 500 sidor i kvartformat. En blick på dess innehåll visar att om någonsin en publikation kallats till liv i rätta ögonblicket så är det denna. På dess blad har en rad skilda forskare stämt möte, vilka helt visst, om den icke existerat, skulle haft mycket svårt att placera sina arbeten på åtminstone något så när lättillgängligt håll. Geografiskt-historiska exposéer, rättshistoriska undersökningar, biografiska skisser, studier till medicinens historia, arkivaliska fynd och ännu mycket mera upptaga huvudparten av volymen, under det att dess sista del utfylles av en utomordentligt rikhaltig recensionsavdelning, där representanter för olika vetenskapliga discipliner förenats kring uppgiften att söka giva en föreställning om de problem som den nuvarande lärdomshistoriska forskningen sysslar med och de resultat den uppnått. Imponerande är denna avdelning i och för sig och imponerande också den energi, som redaktionen lagt i dagen genom att locka fram så många högtkvalificerade medarbetare inom recensentfacket. Erfarenheten lärer eljest tidigare mången gång ha visat att detta är bland det svåraste av allt i den lärda världen.

Under lyckosamma auspici har sålunda Lärdomshistoriska samfundet inlett sin verksamhet. Att det måtte få lika god lycka i fortsättningen är ett önskemål som måste ligga varje av forskning och bildning intresserad svensk varmt om hjärtat.

Oskar Wieselgren.

Den olympiska elden. Hela världen känner det romantiska inslaget vid öppnandet av den fulländade teknikens och organisationens olympiad. Den siste av en lång rad stafettlöpare tände med sin fackla »den olympiska elden» på ett »altare» i Berlins väldiga betongstadion. Lågan hade hämtats från det peloponnesiska Olympia, där den »tänts av solen» på Zeus' (eller var det Apollons?) altare; sedan hade den på antytt sätt under diverse ceremonier förts genom halva Europa.

Härom vore i och för sig icke mycket annat att säga, än att betongens och järnkonstruktionernas tidevarv icke lyckats ta död på det mänskliga behovet av pittoresk och ofunktionalistisk romantik. Det är emellertid påfallande, att man här famlar efter en religiös symbolism, som tillmötesgår vissa tendenser i nutiden att ge den idrottsliga kroppskulturen heder och värdighet av religion. En prästerlig skribent under strecket i Sv. D. (20/7) anknyter till antiken. »Åt Zeus ensam helgades de olympiska spelen. Och inom tempelgården skulle spelen firas. De gamla grekerna hade hunnit längre än vi med 'kyrka och idrott'. Och det var så angeläget och självklart, så att tempelområdet för det gamla Parthenon på Atens Akropolis måste utvidgas för att kunna inrymma det stadion, som skulle byggas.» Varifrån den besynnerliga uppgiften hämtats, att de klassiska olympiadernas stadion befunnit sig inom Parthenontemplets område, kan lämnas därhän. Det är i varje fall icke mer överraskande, än att oräknade journalister förlagt olympiaspelen till »foten av berget Olympos». Fortsättningen kräver större uppmärksamhet. Via »vår svenska idrottspsalm» kommer förf. in på en karakteristik av »idrottens religiösa drag»: »För att uttrycka dess starkaste upplevelser tillgriper man ofta bilder ur livets högsta föreställningsvärld. Det olympiska stadion i Paris 1924 blev för författaren André Obey till en orgel med de sju rena klangerna. Eolsharpan sjöng så mjukt i de bevingade hundrameterslöparnas flykt över kolstybben, och kontrabasen gav trygg bärighet åt det långa loppets kämpar. Predikanter funnos där också. Nurmi var en av dem. Han hade många lyssnare. Och magister Pihkala — idrottsfilosofen — upptäckte den religiösa undertonen, när han såg, hur Nurmi samlade hela sin människa i koncentration och själens jämvikt inför ett betydelsefullt avgörande på löparbanan. Obey talar också om den tro, som bär idrottsmannen, när hög, trygg tävlingsform slår ut i högsta funktion. ... En idrottsentusiast beskrev, hur en av våra aktiva samlade sig till den stora tävlingen. Han fann intet annat ord än detta: 'Han söker själens frid'.»

Bortsett från att de anförda formuleringarna ligga farligt nära pekoralets gräns kan man ju säga, att detta är en relativt oskyldig lek med religiösa termer. Den citerade förf. antyder också i förbigående, att idrottsreligionen inte är alldeles detsamma som man med kristet språkbruk menar med religion. Totalinställningen blir dock ganska betänklig, om den skall tillåtas prägla den numera aktuella konstellationen »kyrka och idrott». Den ökade förståelse, som på se-

nare tid från kyrkligt håll visats idrottsrörelsen, är enbart glädjande. Kyrkans män ha i allt högre grad fått klart för sig, att idrotten innesluter positiva värden, som icke få underskattas. På många håll är idrotten ett naturligt led i det kyrkliga ungdomsarbetet. »Samförstånds-konferenserna» i Sigtuna ha icke heller varit utan betydelse. Klokt nog har man där väsentligen inriktat sig på vissa praktiska ting, bl. a. frågan om idrotten och söndagshelgden. Idrottsledningen har å sin sida visat förståelse för de kyrkliga synpunkterna. De stora helgdagarna ha sålunda praktiskt taget frilagts från tävlingar, och det är ingenting onormalt, att idrottsspel inledas med en andaktsstund. Genom tidiga »idrottsgudstjänster» på söndagsmorgnarna har man även mångenstädes sökt tillgodose behovet av gemensam andakt för dem, som vilja använda så stor del som möjligt av sin sparsamt tillmätta fritid till sport och friluftsliv. Därbakom ligger den sunda och riktiga tanken, att idrottsmännen i religiöst avseende äro tämligen likställda med oss andra, som ha sämre muskler. Idrottens karaktär av mäktig folkrörelse kan emellertid härvid kräva speciella åtgärder av praktisk art. Kyrkan bör göra allt den kan för att på denna punkt möta tidens krav — inte surmulet utan med förståelse och glädje.

Detta är *en* sak — en annan sak är att göra idrotten själv till en religion. Det *kan* i så fall bara bli fråga om en religion, som konkurrerar med kristendomen; den olympiska elden hämtades, som bekant, inte från Det heliga landet. Kyrkans elasticitet vid upptäckandet av religiösa värden utanför hennes egna murar må vara än så beundransvärd. Risker är, att hon av idel tillmötesgående tappar bort sig själv och det egenartade i sitt budskap. K. G. Hildebrand har ett förträffligt ord om den saken i sin essäsamling »Kristna perspektiv»: »All historisk erfarenhet visar, att kristendomen inte kan utträta någonting alls, om den inte kan vara sig själv; hur önskvärdt det än vore att kunna förändra sig efter de yttre lägenas behjärtansvärda krav, så kan den kristna åskådningen icke gagna någon genom ett sådant förändrande, ty det medför bara, att den förlorar all inre kraft och hållfasthet.»

På Olympia-stadions läktare i Berlin satt invigningsdagen Sten Selander. Då kör och orkester framförde Händels Halleluja, började han fundera över »ifall detta ändå inte smakar litet hädelse». Nåja, reflexionen föranleddes ju närmast av sådant, som hotade »idrottens idé» — »något som är släkt med chauvinismens, reklamens och massdyrkans orena andar». Men var det inte också en känsla av att den ur kristet segerjubil inspirerade hymnen verkade en smula hemlös, där den dundrade ut över det olympiska altaret med Zeusflamman?

J. C.

Olympiadens Trots den oerhört skärpta konkurrensen »inkom» Sverige vid Berlinolympiaden som sjunde land tätt inpå Finland, Frankrike och Ungern och före bl. a. Japan och England. Sjunde plats är en aktningvärd position i ländernas idrottsliga rang-

rulla, helst som den svenska truppen icke gynnades av turen. Likväl kvarstår som facit av Sveriges deltagande, att den svenska idrotten, mätt efter olympiska mått, förlorat sin stormaktsställning. En sådan kan ej byggas huvudsakligast på en idrottsgren, brottning, utan måste vila på bredare fundament. Tidigare ha vi liksom ursäktat våra ringa framgångar i spelens huvudtävlingar, den fria idrotten, genom att hänvisa till vår allsidighet, men våra insatser i Berlin ha tydligt visat, att denna allsidighet ej längre existerar, åtminstone ej i den utsträckning som vi intalat oss. Vår allsidighet är ej större än de flesta med oss jämförliga europeiska länders. Liksom dessa ha vi våra specialiteter och våra svagheter. I Berlin framträdde dessa svagheter alldeles för starkt — vi tänka härvid särskilt på simning, fotboll och rodd, vartill kom den oväntat starka tillbakagången i en del militära idrottsgrenar. Åtskilliga »poänggivande» grenar, såsom frigymnastik, bancykel och tyngdlyftning, odlas dessutom icke alls i Sverige eller åtminstone blott drivhusmässigt; att mer eller mindre hermafroditisk damidrott dessutom ej framdrives hos oss är en verklig välsignelse. Hur mycken besvikelse friidrottsmännens resultat än utlöste under spelens första vecka, då folkets optimism ej hunnit dämpas och pressens löpsedlar ännu firade orgier i knappast oavsiktligt bedrägliga rubriker, framstå deras prestationer vid lugnare eftertanke och särskilt mot bakgrunden av Sveriges glanslösa andra vecka som solida, utan all jämförelse överlägsna tidigare svenska insatser, om hänsyn tas till den stegrade konkurrensen.

Den svenska optimismen hade — som vanligt frestas man säga — varit för stor. Det bör emellertid räknas den stora svenska idrotts-tidningen till förtjänst, att den varnat för rosenröda förhoppningar och vad den fria idrotten beträffar i stort sett träffat rätt i sina förutsägelser. Erfarenheten från tidigare spel har måst lära oss, att ungefär blott en av tre förhoppningar går i uppfyllelse och att missräkningarna öka, ju större motgångarna i början varit, ty dessa primera truppen; uppenbarligen hade i år en viss nederlagsstämning snart spritt sig på sina håll i svenska truppen, vilket ej kan förundra, så starkt som idrotten bygger på kamratskap och idrottsmännens deltagande i varandras med- och motgång. Erfarenheterna av olympiaderna som de få glädjeämnenas och de många missräkningarnas fest funnos dock icke hos en del tidningar vid redigerandet av löpsedlarna: sällan ha väl så många skinn sålts innan björnarna varit skjutna som under olympiadens första hälft. Även radiomännen bidrogo ibland till förhandsglädjen på ett föga sakkunnigt eller föredömligt sätt; vad skall man säga t. ex. om en sådan upplysningstjänst som att Thofeldt dagen före moderna femkampens terränglopp sades i morgon kämpa om guld, då var och en, som hade minsta kännedom om artilleriofficerens svaga löpförmåga, med användning av enkel addition kunde räkna ut att hans utsikter att överhuvud komma på prislistan voro högst problematiska. Visserligen avstod man visligen under andra veckan från att lättsinnigt profetera, men all sangvinism hade redan hunnit knäcka de icke initierades intresse

för olympiaden. Denna sangvinism har utgjort en orättvisa mot idrottsmännen, som måst gå till sitt verk nästan slagna på förhand av känslan av för högt ställda pretentioner. Den har även gjort den svenska idrotten stor skada genom att undergräva allmänhetens förtroende för denna. Varken idrottsmännen eller idrotten i stort förtjänade denna behandling.

Ser man spelen från vidare synpunkt, har det från alla håll omvitnats, att de blevo ej blott en idrottslig utan även en organisatorisk triumf för Tyskland. Organisationens maskinmässiga förträfflighet har t. o. m. ansetts så stor, att idrottens »ande», dess natur av ursprunglig ungdomlig lek, icke kommit till sin fulla rätt. Olympiaden utnyttjades av tyskarna även sorgfälligt i nationalistiskt syfte, och fortsättning följer 1940 i Tokio av japanerna. De enkla men vederhäftiga arrangemang, som hörde 1912 års Stockholmsspel till, äro icke längre tänkbara, icke ens i Helsingfors, om spelen förläggas dit 1944. Denna arrangörteknikens utveckling till men för idrotten, som ändock är det väsentliga, lär ej kunna hejdas.

Men trots detta var Berlinolympiaden en triumf både för den olympiska idén och idrotten som sådan. Det var en Nemesis att den till Barcelona samtidigt utlysta s. k. arbetarolympiaden måste inställas på grund av inbördeskriget; de svenska andraplansidrottsmän, som ej hade några utsikter att uttagas till Berlin men lockades av en resa genom Europa, kommo aldrig längre än till Paris, och deltagare från andra länder, som hunnit fram, fingo blott uppleva nöjet att gå i demonstrationståg innan de sändes hem med oförrättat ärende. Bevaras freden i världen, är det väl blott en tidsfråga, när även Sovjet-Ryssland anmäler sig till olympiaderna. Av gamla politiska misshälligheter märktes föga; en svag återklang av sanktionerna hördes dock, när det italienska fotbollaget vägrade att spela med en engelsman som linjeman. Efter olympiaden ha både tyska och italienska olympiatrupper tävlat i Sverige utan tillstymmelse till några demonstrationer från publiken. I denna söndringens och upprustningens tid har olympiaden obestriddligen visat sig som en tillgång för världen i försoningens och folkförståelsens tjänst. Den må därför vara värd sina överdimensionerade arrangemang.

Olympiaden var också en seger för idrotten själv. De s. k. domarskandalerna, en eljest oundviklig ingrediens, synas ha varit ytterst få. Bedömningen i poängidrotten, alltså i sådana grenar där ej sifferresultaten tala sitt ojäviga språk, synes med undantag för prisridningen ha gått en bit framåt och lett till större internationell enhetlighet i uppfattningarna. Endast en gång framställdes en grav anmärkning mot arrangörerna för »unfairness». Blott behandlingen av de som alla sydamerikaner alltför uppspelta peruanerna i spelens sorglustiga fotbolltävling antyder ett intrigmakeri, som har föga med ädel olympisk tävlan att skaffa. Tävlingarna i de stora folkidrotterna, friidrott, simning, boxning och brottning, genomfördes utan bråk och i en hög anda av ärlighet och ridderlighet, medan betecknande nog en så exklusiv sport som segling drogs ned genom ett

oefferrättligt protesterande. Idrottens rena tävlingsformer ha generellt sett bestått olympiadens svåra belastningsprov, vilket är av utomordentlig betydelse för idrottens folkutjämnande mission.

Emellertid måste man med ledning av rönen från den elfte olympiaden fråga sig, varhän idrottens utveckling pekar. Otvivelaktigt skrämna de tendenser, som kunna förmärkas särskilt i diktaturländerna. Idrottsmännen upphöra där att vara personer, som idrotta därför att det roar dem, och förvandlas i stället i sin egenskap av idrottsmän till statstjänare. Man vet icke riktigt, om dessa länder med alla medel framdriva idrotten med tanke på ungdomens fostran eller blott med hänsyn till dess internationella reklamvärde. När deras toppmän beredas möjligheter att ägna all sin tid åt träning och för sina segrar hugnas med befordringar, som annars ej varit tänkbara, har ej blott amatörgränsen tangerats utan även överskridits. Det måste i framtiden bli svårt att diskvalificera en person som Nurmi, vilken tog emot små dusörer, men tillåta en olympiasegrare som esten Parusalo att ta emot ett gods som belöning. Man förvånar sig över att detta belöningsystem applåderats i vissa svenska tidningar. Skulle denna utveckling vinna överhand, kommer spelens idé att i hög grad förvanskas. Obestriddigt är denna fara för handen.

Det behöver knappast diskuteras, att denna utveckling ej av ansvarskännande människor kan rekommenderas för Sveriges del. Sverige är ingen totalstat, där idrottsmännen skola göras till marionetter i statsledningens hand. Idrottens värde ligger i dess frihet och dess jämnmått. För Sveriges del måste amatörismen stå som det givna idealet. Därvid behöver man ej diskutera petitessefrågor som dagtraktamentets storlek eller betalning för förlorad arbetsförtjänst. Man kan kort och gott förklara, att amatörism innebär att ingen stjärnidrottsman skall kunna leva på sin idrott utan skall vara tvungen att som andra tjäna sitt levebröd. Endast därigenom kan garanteras att stjärnidrottsmannen icke göres till en samhällets konstprodukt. Detta måste vara den svenska idrottens grundprincip.

En sådan amatöridrott utesluter varken att idrotten som rekreation och förströelse tränger ut till massorna eller att ett övre lager av stjärnor bildas, som inom förnuftiga gränser stödjas och hjälpas. Erfarenheten har ej alltid men i regel betygat, att idrottsmännen senare i livet äro minst lika väl rustade för samhällsdugliga insatser som andra människor; idrottsåren äro sällan bortkastade år, och ingen blir en stor idrottsman utan viljestyrka, hårdning, uthållighet och ett visst mått av försakelse. Därmed är givetvis icke sagt, att alla våra idrottsmän äro några praktexemplar; tvärtom återstår för idrottsledningen i vårt land att just på detta »moraliska» område betydligt skärpa sin tillsyn, om idrotten helt skall förtjäna sitt folkuppfostrande namn. Så länge tipsmedlen flöda, borde det ej erbjuda svårigheter att utveckla instruktörsverksamheten eller förbättra träningsmöjligheterna. Ej heller borde det vara ogörligt — som också i år skedde i vissa grenar — att kort före olympiaden bereda de bästa idrottsmännen någon kortare tids ledighet. Ytterligare kan man upp-

ställa önskemålet, att stjärnidrottsmän, som bortsett från nödvändiga ledigheter för resor sköta sitt civila arbete, icke skola i befordringshänseende ställas i efterhand; de flesta enskilda arbetsgivare torde också redan förfara så och ge därmed sitt erkännande åt de ungdomar, som utåt hedra sitt land på det enda sätt som står dem till buds.

Åtskilliga tecken tyda på att en svensk idrottsrörelse, förnuftigt understödd men utan professionell urartning, ändock har utsikter i konkurrensen. För det första är det icke bevisat, att »statsidrotten» skapar ööverbannelighet; Tysklands framgångar i t. ex. fri idrott voro visserligen stora men ingalunda överväldigande, och Italiens framsteg ha varit mycket måttliga. För det andra uppvisade icke Berlinolympiaden sådana fenomenresultat överlag, att man kan draga den slutsatsen att idrottsprestationerna skulle kunna stegras in infinitum; visserligen har en allmän nivåhöjning varit självfallen som en följd av idrottens expansion till nya länder, träningsmetodernas utveckling och redskapens förbättring, visserligen kunna här och var enstaka fenomen som en Owens, en Tajima, en Ullman alltid framträda, men världsrekorden i år voro nästan förvånansvärt få, i den individuella manliga simningen inga. För det tredje har det visat sig, att personer, som få slita hårt i det »civila», även kunna nå glänsande resultat; Lovelock, som gjorde en av spelens främsta prestationer, är barnbördsläkare, Kälarne-Johnsson har fått arbeta som en vanlig dödlig på Elektro-Lux o. s. v. För det fjärde är det icke skrivet i stjärnorna, att idrottens segertåg till nya länder alltid skall medföra, att äldre idrottsländer som Sverige skola trängas tillbaka; för ett tiotal år sedan var Sverige ett medelmåttigt land i brottning men står nu som det ledande, i skidåkning och i värjåkning har Sverige ryckt starkt fram, gångsporten går i Sverige mot ett stort uppsving o. s. v., varför den svenska simningens kräftgång ej behöver vara utvecklingens lag. För det femte hänger ytterst det mesta på ledningens kraft; idrottsorganisatörer som kapten Einar Råberg, fabrikör Sixtus Jansson och ingenjör Bo Ekelund ha visat att svenska idrottstrupper kunna fostras och ledas till stordåd, och ledningens förmåga är och förblir idrottens a och o.

Man skulle kunna tillägga: för det sjätte är det icke ett livsvillkor för Sverige att hävda sig i olympisk konkurrens, om spelen utveckla sig till yrkesbetalda gladiatorers cirkuskådespel. Förvisso icke. Idrottens utbredning till allt större lager av folket är viktigare än olympiska hjältedater. Men det ena utesluter icke det andra; tvärtom är varje olympisk framgång en propaganda för folkidrotten. Och så länge olympiaderna genom att sammanföra folken ha en uppgift att fylla och även i en så ond tid som denna visa sig kunna fylla sin uppgift, så länge svensk ungdom vill offra tid och intresse åt sin fysiska fostran, så länge idrottens tävlingar ännu vädja till ungdomens sunda kampinstinkt, så länge idrotten i högre grad än någon annan samhällsrörelse förmår slå bryggor över samhällsklasserna — så länge ha vi icke råd att avvara denna monumentala fest för världens ungdom.

E. H.